

Wiemer Salverda*

Basisinkomen en inkomensverdeling

De financiële uitvoerbaarheid van een basisinkomen

Er is de laatste jaren een reeks van publikaties verschenen over het onderwerp basisinkomen.¹ Het essentiële kenmerk van een basisinkomen schuilt in het doorbreken van de band tussen het verrichten van arbeid (of het bezitten van vermogen) enerzijds en het verwerven van een inkomen anderzijds. In de Nederlandse economie wordt het overgrote deel van het inkomen direkt of indirekt verdeeld op grond van één van beide, arbeid of bezit. Slechts een klein deel van de verdeling vertoont geen direkte band met deze twee. Daarbij kan gedacht worden aan kinderbijslag, AWW-uitkeringen, een deel van de Bijstandsuitkeringen en inkomensoverdrachten zoals de individuele huursubsidie. Een groot deel van de uitkeringen staat wel in verband met (vroegere) betaalde arbeid zoals de werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen en het ziektegeld.

In de discussie over het basisinkomen participeren zeer uiteenlopende maatschappelijke groeperingen en organen, variërend van vakbeweging en vrouwenbeweging tot de *Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid* en het *Koninklijk Instituut van Ingenieurs*. Vooral binnen de *FNV* vormt het basisinkomen steeds meer een punt van discussie.

De *redenen* die wel worden aangevoerd om een basisinkomen in te voeren zijn van uiteenlopende aard:

— het recht op individuele economische zelfstandigheid, bepleit vanuit een achtergrond van individualisering en emancipatie;

---

* Auteur is projektbegeleider aan de Economische Fakulteit te Groningen. Dit artikel bouwt voort op de resultaten van de Projektgroep Economie Groningen (zie literatuurlijst) en vormt een bijgewerkte versie van een paper dat een deel van deze groep heeft gepresenteerd op de discussie-middag van 27-4-'84 over basis-

inkomen van de Studiekring Post-Keynesiaanse Economie. Met name wil ik mijn ko-auteurs van deze paper Jaap Korpel, Alida Bos, Maj-lis Dojes, Remy Nijhof en Otto Woltmeijer hier bedanken voor hun bijdrage.

1. Zie bijgevoegde literatuurlijst, deel a.

- de onmogelijkheid voor velen om betaalde arbeid te vinden als gevolg van de massale werkloosheid van dit moment en de verwachte 'jobless growth';
- de aanmerkelijke vereenvoudiging van het ondoorzichtige stelsel van sociale zekerheid die mogelijk zal zijn door invoering van een basisinkomen;
- overwegingen van rechtvaardigheid om ieder in ons land vanaf de geboorte te verzekeren van een bestaansgarantie;
- loskoppeling van arbeid en inkomen als doel op zich om tot betere individuele ontplooiing te komen en te voorzien in behoeften die in de huidige situatie geen kans krijgen, onder andere een herverdeling van huishoudelijke arbeid;
- ondersteuning van het proces van arbeidstijdverkorting en (her)verdeling van betaalde arbeid.

In het publieke debat worden uiteraard ook *bezwaren* aangedragen tegen de invoering van een basisinkomen:

- het leidt tot een grotere afhankelijkheid van de staat;
- het kan tot gevolg hebben dat vrouwen van de arbeidsmarkt af 'terug achter het aanrecht' worden gedreven;
- het is onbetaalbaar en zal tot een enorme nivellering van inkomen leiden;
- niemand gaat meer werken en de gevolgen voor de arbeidsmarkt zullen dus funest zijn.

In het onderzoek van de Projektgroep Economie Groningen (1983), waarop dit artikel teruggaat, hebben wij ons onder meer gericht op een belangrijk argument dat door *ekonomen* tegen het basisinkomen is aangevoerd: de ingrijpende gevolgen voor de inkomensverdeling. We hebben geprobeerd om – uitgaande van een reële hoogte van het basisinkomen – te becijferen welke kosten in totaal gemoeid zijn met de uitkering van een basisinkomen en te onderzoeken hoe die zodanig gefinancierd kunnen worden, dat de gevolgen voor de inkomensverdeling minimaal zijn. Naar onze mening is dat de eerste belangrijke hobbel die genomen moet worden in de discussie. Een volgende stap kan zijn dat wordt ingegaan op de vraag wat de gevolgen voor de *arbeidsmarkt* zullen zijn. Die blijven hier buiten beschouwing.

In tegenstelling tot andere studies van het basisinkomen hebben wij:

- de hele inkomensverdeling onderzocht en daarbij systematisch rekening gehouden met de samenstelling van huishoudens;
- niet alleen naar de financieringskant gekeken maar voortdurend gelet op het nettoresultaat van en financiering en uitkering van het basisinkomen;
- tevens aandacht geschonken aan bepaalde maatschappelijke groepen, zowel met een verschillende samenstelling van het huishouden (omdat dat de uitkering van het basisinkomen rechtstreeks

beïnvloedt en omdat het een samenhang vertoont met het inkomensniveau) als met een verschillende sociaal-ekonomische positie (loon-trekkers, zelfstandigen en uitkeringsgerechtigden);
– en ten slotte twee varianten van een basisinkomen doorgerekend die verschillen in mate van individualisering.

Het betoog verloopt hierna als volgt. In paragraaf 1 wordt ingegaan op de hoogte van het basisinkomen en in paragraaf 2 op de mogelijke financiering ervan. Deze twee gedeelten bevatten samen zowel een overzicht van eerdere studies als de operationalisatie van het basisinkomen ten behoeve van ons onderzoek. In paragraaf 3 bespreken we vervolgens hoe wij bij het onderzoek naar de verschuivingen in de inkomensverdeling rekening hebben gehouden met de samenstelling van de huishoudens die van een inkomen afhankelijk zijn. In paragraaf 4 presenteren we de resultaten van het onderzoek. In paragraaf 5 maken we enkele afsluitende opmerkingen.

1 De hoogte van het basisinkomen

In de verschillende voorstellen voor een basisinkomen zijn uiteenlopende hoogtes te vinden, variërend van per jaar f 5.000,— bij de WRR tot f 20.000,— bij Weitenberg (zie bijlage 1). De genoemde bedragen worden in het algemeen niet tegen het licht gehouden van de noodzakelijke kosten van een bestaansminimum, maar zijn hetzij rechtstreeks overgenomen van de Bijstand, hetzij een stuk lager gesteld met het idee dat daarmee de invoering van een basisinkomen gemakkelijker zal zijn omdat die dan minder omvangrijke gevolgen meebrengt. Naar onze mening zal het basisinkomen dat iemand ontvangt voldoende moeten zijn om van te leven op een sociaal aanvaardbaar minimum. Anders is er geen sprake van een loskoppeling van arbeid en inkomen. Deze overweging leidt er tevens toe dat het om een sociaal aanvaardbare hoogte moet gaan en niet om wat wel een biologisch minimum wordt genoemd. Naast de allernoodzakelijkste behoeften gaat het dus ook om zaken (als een koelkast, een tv en dergelijke?), die nodig zijn om maatschappelijk te kunnen functioneren, zij het op een minimumniveau.

Sedert een aantal jaren kent ons land een wettelijk minimum, dat voldoende zou moeten zijn om een gezin van te onderhouden. In de jaren zeventig is een koppeling aangebracht tussen de minimum-uitkeringen en het minimumloon. Desondanks is nooit diepgaand onderzocht of het ook werkelijk mogelijk is in het levensonderhoud te voorzien met alleen een minimumloon. De bepaling van de hoogte van het minimumloon, aanvankelijk 'geprikt' op 100 gulden in de week, is voortdurend slechts een relatieve zaak geweest: hoe de ontwikkeling ervan te koppelen aan de loon- en/of prijsontwikkeling. Deze gang van

zaken wreekt zich, nu op een nog steeds toenemende schaal huishoudens werkelijk alleen op dit inkomen zijn aangewezen. Tekenend voor de situatie is dat de gemeentelijke sociale diensten met kracht van argumenten² stellen, dat voor het sociale minimum meer nodig is dan de bedragen die op dit moment door de regering zijn vastgesteld. Voor onze benadering gaan we niet uit van zelf vastgestelde bedragen, maar hanteren we het bijstandsminimum van 1979, dat reëel flink wat hoger ligt dan het huidige bedrag.³ Voor 1979 komt dit neer op een jaarbedrag van f 18.160,— als minimaal noodzakelijke kosten van levensonderhoud voor *twee samenwonenden*, en voor 1984 zou het neerkomen op ruwweg f 21.600,—. Het officiële Bijstandsminimum bedroeg in 1979 f 16.360,— maar luidt in tegenstelling tot ons bedrag exclusief ziekenfondspremie. Uitgaande van het minimum voor 2 personen als normbedrag of standaardminimum, kunnen de minima voor *andere huishoudensamenstellingen* worden bepaald. Dat kan gebeuren met behulp van verhoudingsgetallen (equivalentiefactoren) waarmee wordt gerekend voor alleenwonende volwassenen, alleenstaande ouders en voor kinderen. Aangaande de verhouding tussen alleenwonenden en samenwonenden en tussen alleenstaande ouders en samenwonende volwassenen ontbreekt goed onderzoeksmateriaal en bij gebrek daaraan zijn wij afgegaan op de normen van de Bijstand (70 respectievelijk 90% van de norm voor twee samenwonenden). Het is niet a priori een onredelijke gedachte dat het bestaansminimum voor een alleenwonend persoon hoger ligt dan voor een samenwonend persoon als gevolg van ondeelbaarheden: voor sommige goederen of diensten bedragen de uitgaven voor twee samenwonenden net zo veel of zeker minder dan twee maal zo veel als voor een alleenwonende. Wel is de exakte verhouding afhankelijk van sociale ontwikkelingen en kan niet voor eens en voor altijd de verhouding tussen beide huishoudensvormen worden vastgelegd. Voor alleenstaande ouders zijn sommige uitgaven voor het levensonderhoud gelijk aan die van twee samenwonenden en andere gelijk aan die van een alleenstaande; de verhouding zal tussen beide uitersten van alleenwonenden of samenwonenden in liggen. Over kinderen is vrij uitvoerig onderzoek⁴ beschikbaar van onder andere het CBS op grond van het budgetonderzoek 1974/'75, dat wij hebben geaktualiseerd naar 1979. De meeste onderzoeken gaan ervan uit dat de geboortevolgorde invloed heeft op de kosten van kinderen. De onderbouwing hiervan berust op onderzoek uit 1961 (Massizo, 1961) dat naar onze mening door de maatschappelijke ontwikkelingen (kleiner kindertal per huishouden, meer nadruk op het individu)

---

2. *Minima zonder marge*, uitg. GSD-Rotterdam, 1984.

3. Idem, bijlage 1.

4. Zie literatuurlijst, deel b.

achterhaald is. Om die reden hebben wij van deze volgorde afgezien. In verhouding tot het minimum van twee personen stellen wij de kosten van kinderen op 15, respectievelijk 18 respectievelijk 23% afhankelijk van hun leeftijd. Voor de volledigheid merken we op dat volwassenheid begint met 18 jaar.

Uit het bovenstaande kan worden gekonkludeerd dat het bestaansminimum afhankelijk is van de samenstelling van het huishouden — hoeveel volwassenen behoren ertoe en hoeveel kinderen en in welke leeftijdsgroep bevinden deze kinderen zich? Er zijn natuurlijk nog andere gronden denkbaar voor een differentiatie in het bestaansminimum, zoals de uiteenlopende prijzen of geografisch beïnvloede behoeften (bijvoorbeeld hoger energieverbruik in koudere regio's). Naar onze mening kan van deze factoren worden afgezien omdat de betreffende invloeden gering zijn, of elkaar compenseren, of algemeen sociaal aanvaard zijn of al door andere maatregelen (bijvoorbeeld individuele huursubsidie) worden bestreden.

Wanneer we er nu toe overgaan de hoogte van het basisinkomen te bepalen zijn er twee mogelijkheden: *wel of niet* rekening houden met de samenstelling van het huishouden. Het gaat daarbij om het aantal volwassenen dat in een huishouden aanwezig is. Indien het er één is, wordt uitgegaan van een minimum van 70 respectievelijk 90%, terwijl in geval van twee of meer volwassenen voor ieder een minimum geldt van 50%. De aanwezigheid van kinderen maakt in dit verband niets uit, omdat hun aantal niet van invloed is op hun (individuele) minimum. De vraag is of nu het basisinkomen op voorhand met het verschil van 50, 70 of 90% rekening moet houden of niet.

In ons onderzoek hebben we *beide* mogelijkheden toegepast, omdat er voor elk wat te zeggen valt. De eerste mogelijkheid, die in *variant 1* is ondergebracht, is te verdedigen op grond van een materiële invulling van het bestaansminimum: wanneer men denkt in termen van de noodzakelijke goederen en diensten en tegelijkertijd aanneemt dat er van samenwoning besparende effecten uitgaan, dan zouden twee samenwonenden als men ieder van hen hetzelfde geeft als een alleenwonende, dat is $2 \times 70\%$, samen beter af zijn en boven het bestaansminimum uitkomen. Om een voorbeeld te noemen: zowel een alleenwonende als twee samenwonenden kunnen met één koelkast toe. Als twee samenwonenden dan twee maal het pakket voor een alleenwonende ontvangen zouden zij de ene koelkast kunnen gebruiken en de andere door iets extra's kunnen vervangen. Dit is een voorbeeld van de besparende werking die verbonden kan zijn aan het gezamenlijk voeren van een huishouden. Het is natuurlijk van groot belang om deze besparende (en de eventuele 'ontsparende') effecten goed te onderzoeken. Het staat niet a priori vast dat de verhouding 70:90:100 juist is. Omdat het wat dat betreft aan goed onderzoek ontbreekt,

hebben wij vooralsnog de bovengenoemde verhoudingsgetallen van de Bijstand gehanteerd.

Het *recht* op een individuele uitkering wordt in deze variant wel over-eind gehouden, alleen de hoogte wordt beïnvloed. Tegen het gebruikelijke argument dat mensen op deze manier financieel van elkaar afhankelijk worden gemaakt kan worden ingebracht, dat samenwonenden die uit elkaar gaan ieder onmiddellijk een basisinkomen ter hoogte van dat van alleenstaanden zullen ontvangen. In dat geval is er geen financiële noodzaak om bij elkaar te blijven. Economische zelfstandigheid komt er hier op neer dat als iemand zelfstandig een huishouden wil voeren, dat mogelijk wordt gemaakt door direkt het bijbehorende basisinkomen te verstrekken. Wie niet zelfstandig een huishouden voert, ontvangt minder maar ten opzichte van de bestaande situatie zal een gelijkere inkomensverdeling binnen het huishouden optreden. Door al van tevoren bij de uitkering van een basisinkomen rekening te houden met het samenwoningseffect zal de invoering van een basisinkomen minder kostbaar zijn. In deze variant hebben wij verondersteld dat in alle gevallen van samenwoning van volwassenen, dus ook van meer dan twee personen, per persoon niet meer dan 50% van het standaardminimum nodig is.

In *variant 2* wordt er niet uitgegaan van de minimumbehoefte van een huishouden, maar van die van een individu. In deze variant doet het er niet toe of volwassenen wel of niet met elkaar samenwonen. Het doet er evenmin toe of iemand alleenstaand ouder is of niet. In alle gevallen ontvangt men een basisinkomen van f 12.710,—, dat is het boven afgeleide minimum van een alleenwonende. Voor kinderen verandert er verder niets. Deze invulling van het basisinkomen vertegenwoordigt het streven naar volledige individuele economische zelfstandigheid. Het voordeel ervan is dat de wellicht moeizame bepaling of iemand alleen woont of samenwoont achterwege kan blijven. Het heeft dus een voordeel in de sfeer van de uitvoering: geen controle- en privacy-problemen. Het is overigens de vraag, of dat voordeel toch niet vervolgens door de belastingheffing ongedaan gemaakt zal worden. Wanneer men een besparende werking veronderstelt van het gezamenlijk voeren van een huishouding, dan leidt deze variant er uiteraard wel toe dat samenwonenden een hoger bestaanspeil halen dan alleenwonenden. Het achterliggende argument is echter dat de maatschappij daar niets mee te maken heeft: wie gaat samenwonen moet dat zelf weten en mag daar dan ook zelf de mogelijke vruchten van plukken. De beide varianten zijn voor de overzichtelijkheid samengevat in tabel 1. Bijvoorbeeld een huishouden van twee ouders met twee jonge kinderen zal een basisinkomen ontvangen van 23.600 respectievelijk 30.860 gulden volgens variant 1 respectievelijk 2. Voor een eenouder-huishouden met twee jonge kinderen wordt dat f 21.780,— respectievelijk f 18.150,—. De bedragen van variant 1 stemmen precies

Basisinkomen-varianten (1979)

normbedrag: f 18.160 voor 2 samenwonenden				
bevolkings- groep:	variant 1 (invloed huishouden)	variant 2 (volledige individualisering)	% standaard- minimum	hoogte ba- sisinkomen:
-samenwonende volwassenen	50	f 9.080	70	f 12.710
-alleenwonende volwassenen	70	12.710	70	12.710
-alleenwonende ouders	90	16.340	70	12.710
-kinderen	15	2.720	15	2.720
- 0 - 5 jr	18	3.270	18	3.270
- 6 - 11	23	4.180	23	4.180
- 12 - 17				

overeen met die van het bestaansminimum.

2 Financiering van een basisinkomen

2.1 *Verschillende financieringswijzen*

Een basisinkomen zal op een of andere manier betaald moeten worden. Er zijn in de tot dusver verschenen onderzoeken al veel methoden voorgesteld (zie ook bijlage 1). We zullen hieronder kort de gevolgen van deze methoden voor de inkomensverdeling bespreken, omdat dat ons centrale beoordelingspunt vormt in dit artikel. Er is uiteraard meer over deze methoden te zeggen (uitvoerbaarheid enzovoort), maar gezien de beschikbare ruimte blijft dat hier achterwege.

In de eerste plaats is het mogelijk om *overheidsuitgaven* die worden gedaan met het oog op de kosten van levensonderhoud, (deels) af te schaffen (WRR, 1981). Het gaat hierbij om objekt- en subjektsubsidies. Het lijkt er op dat de objektsubsidies meer dan evenredig ten goede komen aan hogere inkomensgroepen (Weitenberg, 1981). Afschaffing daarvan zou dus een nivellerend effect hebben. De subjektsubsidies, waartoe onder andere de individuele huursubsidie behoort, kunnen niet zonder meer volledig worden afgeschaft. Het zou een te gemakkelijke konklusie zijn dat waarborging van het bestaansminimum door een basisinkomen dergelijke inkomensoverdrachten overbodig maakt. Ook nu doen zich situaties voor dat mensen een minimuminkomen hebben en voor hun woonlasten aangewezen zijn op huursubsidie. Een basisinkomen leidt niet zonder meer tot een verbetering van die situatie. Door een dergelijke subsidie te handhaven wordt het juist gemakkelijker om een basisinkomen te operationaliseren omdat dan bijvoorbeeld niet met zeer uiteenlopende woonlasten rekening gehouden hoeft te worden. De afschaffing van subjektsubsidies zou denivellerend werken.

In de tweede plaats is in meerdere gevallen verhoging van de *direkte belastingen* voorgesteld (Weitenberg, 1981; De Kam en De Graaf, 1981; WRR, 1981). Wanneer dat gebeurt met een vast aantal procentpunten op het schijventarief, zal daar een nivellerende werking van uitgaan ten opzichte van de *netto* inkomensverhoudingen.

In de derde plaats zouden de *indirekte belastingen* verhoogd kunnen worden (Weitenberg, 1981). Als gevolg daarvan zal een enorm grote – en vanwege de drie tariefklassen enorm uiteenlopende – prijsstijging optreden, gelet op de benodigde opbrengst. Daarnaast zijn er aanwijzingen dat de BTW meer dan evenredig drukt op lagere inkomens,⁵ waardoor deze financieringswijze – indien geïsoleerd toegepast – een

denivellerende uitwerking kan hebben op de inkomensverdeling. In de vierde plaats wordt wel afschaffing van (een deel van) de *sociale zekerheid* bepleit als financieringsbron (KIVI, 1981; PPR, 1982; Weitenberg, 1981; De Kam en De Graaf, 1981). In de betreffende voorstellen blijft de huidige premieheffing intact of wordt ze vervangen door een andere heffing. Een dergelijke eenzijdige afschaffing van een bepaalde inkomenssoort zal zowel een denivellerende werking hebben als grote ongelijkheden veroorzaken tussen werkenden en niet-werkenden met een even hoog inkomen. Een basisinkomen is niet meer dan een minimumvoorziening en is geen doeltreffende vervanging van de uitkering bij werkloosheid en arbeidsongeschiktheid boven het minimum.

Als vijfde mogelijkheid is wel genoemd de invoering van een *heffing op kapitaal* (PPR, 1982). Net zoals in de jaren oude discussie over een betere manier om de sociale premies te heffen wordt bepleit (ook) bedrijfswinsten of bijvoorbeeld automatiseringsinvesteringen met een heffing te belasten. In dit verband wordt ook wel bepleit om bepaalde overheidsuitgaven die ten goede komen aan bedrijven (zoals de investeringspremies) te verminderen of af te schaffen en de vrijkomende middelen voor het basisinkomen te gebruiken.

Ten slotte en ten zesde is het mogelijk om de (netto) inkomens direct te belasten met een *speciale heffing* ten behoeve van het basisinkomen.⁶ De invloed op de inkomensverdeling is afhankelijk van de invulling van deze heffing: welke inkomens vallen eronder en hoe varieert de heffing met de hoogte van het inkomen?

2.2 Keuze van een financieringswijze

Ter financiering hebben wij ons oog laten vallen op een *speciale heffing* op het netto-inkomen, om een aantal redenen. Bij deze heffing kan gemakkelijker dan bij de andere financieringswijzen rekening worden gehouden met de inkomensherverdelende werking. Tevens kan de gelijke behandeling van verschillende inkomenssoorten worden gewaarborgd en kunnen de sociale verzekeringen boven het minimum in stand worden gehouden. Ten derde leidt deze financiering minder gauw tot vermenging met de overheidsfinanciën doordat ze apart gehouden kan worden en dus ook goed zichtbaar gemaakt. Ten slotte is ze eenvoudig te hanteren voor verdere berekeningen.

Een dergelijke heffing kan op verschillende manieren (niet) variëren met de hoogte van het inkomen: uniform, proportioneel of progressief. In geval van een *uniforme heffing* draagt iedere inkomensstrekker

---

6. KIVI (1981). De speciale heffing die in het KIVI-voorstel is opgenomen belast alleen het inkomen uit arbeid en heeft een sterk denivellerend effect.

hetzelfde bedrag bij aan de pot voor het basisinkomen (eventueel rekening houdend met deeltijdarbeid). Als gevolg daarvan treedt een zware belasting op van de lagere inkomens die denivellerend zal werken, te meer daar de lagere inkomensgroepen (gezien de samenstelling van de huishoudens) ook nog vaker een lager basisinkomen zullen ontvangen. Een *progressieve heffing* lijkt op dit moment maatschappelijk gezien minder haalbaar. Het is ook onjuist om het basisinkomen als *aangrijpingspunt* voor verdere nivellering te gebruiken. De invoering van een basisinkomen zal stellig vergemakkelijkt worden als er zo min mogelijk verandert in de netto-inkomensverhoudingen.

Blijft dus over een *proportionele heffing* of wellicht een mengsel van proportionele en uniforme heffing. Zo'n combinatie kan weliswaar als heffing degressief werken (maar een stuk minder dan een puur uniforme heffing). Wanneer ze echter in samenhang met de uitkering van het basisinkomen wordt gezien, hoeft het effect voor de netto-inkomensverhoudingen niet degressief te zijn. Aanvankelijk hebben wij in ons onderzoek een puur proportionele heffing op het huidige netto-inkomen gelegd die in combinatie met de min of meer uniforme uitkeringszijde van het basisinkomen leidde tot een enorme inkomensnivellering. Vervolgens hebben we dit bijgesteld tot wat een tweetraps-proportionele heffing c.q. een heffing met een glijdende schaal genoemd kan worden. Tot aan het bedrag dat overeenkomt met het basisinkomen dat een huishouden ontvangt wordt alle inkomen weg-belast — een tarief dus van 100%. Het netto-inkomen dat daarboven uitgaat wordt puur proportioneel belast tegen een lager tarief. Dit lagere tarief is afhankelijk van het bedrag dat na aftrek van de opbrengst van het 100%-tarief nog nodig is voor de financiering van het basisinkomen. Op deze manier wordt geprobeerd de herverdelende werking te minimaliseren zonder denivellerende bijverschijnselen. Het betekent dat huishoudens met een inkomen onder het minimum hun hele inkomen afdragen en daar een hoger basisinkomen voor in de plaats krijgen. Minima spelen precies quitte en inkomens die boven het minimum uitgaan dragen hun inkomen tot aan het minimum volledig af in ruil voor een basisinkomen en betalen over hun resterende boven-minimale inkomensdeel een proportionele heffing. Het laatste maakt dan juist de verhoging van de inkomens onder het minimum mogelijk. In tabel 2 is een aantal voorbeelden gegeven van de financiële uitwerking van deze opzet. Het nieuwe netto-inkomen na een van beide basisinkomensvarianten volgt uit het huidige inkomen door aftrek van de heffing en optelling van de uitkering. Op de realiseerbaarheid van een dergelijke financiering gaan we in paragraaf 5 kort in.

3 De beoordeling van inkomensverschuivingen

Het was tot voor kort gebruikelijk om inkomensveranderingen aan te geven door middel van zogenaamde 'inkomensplaatjes': de ontwikkeling van het reëel beschikbaar inkomen van de 'modale werknemer'. Dit 'plaatje' betreft meestal één type huishouden (een alleenverdienende man met vrouw en twee kinderen tussen 6 en 12 jaar). Soms is het aangevuld met de inkomensniveaus 'minimum' en '2 x modaal'. Deze plaatjes zijn in verschillende opzichten van beperkte waarde: de inkomensontwikkeling wordt slechts voor enkele geselecteerde inkomensniveaus aangegeven en er zijn bovendien allerlei andere soorten huishoudens waar deze benadering weinig over zegt. Sinds enige tijd wordt er dan ook gezocht naar mogelijkheden om wel rekening te houden met verschillende samenstellingen van het huishouden en bovendien inzicht te geven in de ontwikkeling van alle inkomensniveaus. Daarvoor zijn twee instrumenten ontworpen: de *gestandaardiseerde inkomensverdeling* en de *welvaartsverdeling*. De eerste verdeling⁷ berust op een weging van de gebruikelijke inkomensverdeling met de omvang en de samenstelling van het huishouden dat het inkomen ontvangt. Hierbij wordt een zelfde inkomen voor verschillende soorten huishoudens vergelijkbaar gemaakt door een herleiding met behulp van verhoudingsgetallen voor verschillende huishoudens: equivalentiefactoren, zoals in paragraaf 1 ter sprake zijn gekomen. In de welvaartsverdeling (SCP, 1981a) wordt naast deze herleiding nog een tweede stap gezet: inkomens van verschillende huishoudens worden hier met elkaar vergeleken via de bestaansminima voor elk van de onderscheiden types. In deze verdeling zijn dus zowel bestedingsverschillen tussen diverse soorten huishoudens verwerkt als verschillen in inkomens voor een zelfde type huishouden in verhouding tot het relevante bestaansminimum. Het is van belang hierbij nog eens te herinneren aan het eerder vermelde voorbehoud omtrent de waarde van de noodgedwongen gebruikte verhoudingsgetallen (70:90:100). Ze zijn niet op goed onderzoek gefundeerd en in de loop van de tijd kunnen sociale veranderingen tot andere verhoudingen leiden, zodat ze ook niet eens voor altijd vastgelegd kunnen worden. Zeer de vraag is bovendien of op minimumniveaus toegepaste verhoudingen ook van kracht zijn voor bovenminimale inkomens.

De *welvaartsverdeling* lijkt een geschikt instrument voor ons onderzoek naar de inkomensverschuivingen als gevolg van de invoering van een basisinkomen. Ten eerste wordt er gewerkt met het bestaansminimum, dat een grote rol speelt bij het basisinkomen. Uit de

---

7. CBS, *Sociale Maandstatistiek*, november 1983.

Enkele voorbeelden van de financieringswijze

huidig inko- men	inkomen na variant 1	uitke- ring	inko- men	inkomen na variant 2	uitke- ring	inko- men
	heffing*		heffing*			
1 volwassene						
f 0	0	12710	12710	0	12710	12710
10000	10000	12710	12710	10000	12710	12710
12710	12710	12710	12710	12710	12710	12710
20000	12710+ 610	12710	19390	12170+ 3810	12710	16190
40000	12710+2290	12710	37710	12710+14250	12710	25750
2 volwassenen						
0	0	18160	18160	0	18160	25420
10000	10000	18160	18160	10000	25420	25420
18160	18160	18160	18160	18160	25420	25420
20000	18160+ 150	18160	19850	18160+ 960	25420	26800
40000	18160+1830	18160	38170	18160+11400	25420	35860
2 volwassenen met 2 kinderen tot 6 jaar						
0	0	23600	23600	0	30860	30860
10000	10000	23600	23600	10000	30860	30860
20000	20000	23600	23600	20000	30860	30860

23600	23600	23600	23600	23600	23600	30860	30860
40000	23600+1380	23600	38620	23600+	8560	30860	38700
1 volwassene met 2 kinderen tot 6 jaar	0	21780	21780	0		18150	18150
10000	10000	21780	21780	10000		18150	18150
20000	20000	21780	21780	20000		18150	18150
21780	21780	21780	21780	21780		18150	18150
40000	21780+1530	21780	38470	21780+	9510	18150	26860

* Heffingspercentage over bovenminimaal inkomen 8,4 respektievelijk 52,2% overeenkomstig resultaten van paragraaf 4.

welvaartsverdeling kan meteen worden afgelezen, welke soorten huishoudens in welke aantallen en in welke mate zich bevinden onder het bestaansminimum. Dat vormt voor ons het eerste punt van beoordeling van de inkomensverschuivingen. Zo kan worden onderzocht of het basisinkomen aan de doelstelling van een bestaansgarantie voldoet en welk verschil dat maakt met de huidige situatie. Ten tweede is het langs deze weg mogelijk om rekening te houden met de individualisering van de inkomensverdeling die optreedt als gevolg van het basisinkomen. De (individuele) uitkering van het basisinkomen geeft een tamelijk groot aantal mensen die nu geen inkomen hebben (de 'nullen') straks wel een eigen inkomen. Het is moeilijk om twee nominale inkomensverdelingen met elkaar te vergelijken als daar nu een groot aantal nullen in voorkomt en straks niet meer. Het is onzinnig om dat probleem op te lossen door het totale inkomen van een huishouden te delen door het aantal leden ervan en ieder dat bedrag als persoonlijk inkomen toe te rekenen.⁸ Het is daarentegen wel goed mogelijk om de welvaart van een huishouden die uit de welvaartsverdeling volgt, aan elk van de leden van het huishouden als persoonlijke welvaart toe te rekenen.

Verder is het mogelijk om de omvang van de herverdeling van inkomens onder de loep te nemen; zoals hierboven al is betoogd is het immers gewenst dat deze zo klein mogelijk is. Ook kan worden bekeken welke maatschappelijke groepen grotere of kleinere inkomensverschuivingen zullen ondergaan; bij maatschappelijke groepen kan dan gedacht worden aan groepen met een verschillende samenstelling van het huishouden, omdat dat direkt samenhangt met het basisinkomen. Ook is het, gelet op de loskoppeling van arbeid en inkomen, gewenst om de verschillende sociaal-ekonomische groepen (gedefinieerd naar bron van inkomen: loon, winst of uitkering) te bestuderen. Wanneer al deze verschuivingen in termen van welvaart worden beschreven, zijn ze meteen als het ware 'reëel' gemaakt: er is direkt uit af te leiden wat ze betekenen voor de bestedingsmogelijkheden van de huishoudens.

In ons onderzoek hebben wij daarom van dit begrip gebruik gemaakt, waarbij de welvaart van een huishouden is gedefinieerd als:

$$\frac{\text{netto-inkomen huishouden} - \text{bestaansminimum huishouden}}{\text{bestaansminimum huishouden}} \times 100$$

Elk huishouden met een inkomen ter hoogte van het bestaansminimum heeft hier een welvaart van nul. Het bestaansminimum definiëren we

tabel 4

Verdeling (in %) van huishoudens rond het minimuminkomen

maatschappelijke groep	(sub-) minima aantal huishou- dens	inko- mens- som	boven-minima aantal huishou- dens	inko- mens- som
1 volwassene	20,4	10,0	79,6	90,0
2 volwassene	8,6	4,0	91,4	96,0
3+ ,,	20,7	9,1	79,3	90,9
echtpaar 1 kind	13,6	7,2	86,4	92,8
,, 2 kinderen	20,1	11,6	79,9	88,4
,, 3 ,,	28,9	15,5	71,1	84,5
,, 4+ ,,	34,9	20,3	65,1	79,7
1 ouder m. kind(eren)	41,3	23,7	59,7	76,3
overige huishoudens	23,2	11,6	76,8	88,4
totaal	18,6	10,3	81,4	89,7
zelfstandigen	21,6	5,6	78,4	94,4
directeuren	7,3	1,9	92,7	98,1
werknemers en werklozen	16,7	10,4	83,3	89,6
gepensioneerden	18,8	11,1	81,2	88,9
arbeidsongeschikten	17,5	11,3	82,5	88,7
bijstandsgerechtigden	64,8	52,9	35,2	47,1
overige huishoudens	25,3	3,1	74,7	96,9

tabel 5

Niveaus van gemiddeld inkomen (in f 1000) en welvaart per huishouden

maatschappelijke groep	subminima		bovenminima		gehele inko- men	groep wel- vaart
	inko- men	wel- vaart	inko- men	wel- vaart		
1 volwassene	9,6	-24	22,1	+74	19,5	+54
2 volwassene	14,9	-18	33,4	+84	31,9	+75
3+ ,,	20,9	-32	52,8	+71	46,2	+50
echtpaar 1 kind	18,9	-20	39,0	+64	36,3	+54
,, 2 kinderen	21,9	-18	42,0	+57	38,0	+42
,, 3 ,,	23,9	-26	52,8	+64	44,4	+38
,, 4+ ,,	31,6	-24	66,2	+60	54,3	+31
1 ouder m. kind(eren)	19,4	-29	44,0	+60	33,8	+23
overige huishoudens	26,0	-28	59,7	+65	51,9	+23
totaal	18,6	-23	37,0	+71	33,5	+52
zelfstandigen	12,5	-56	58,4	+127	48,4	+87
directeuren	14,5	-57	59,9	+138	56,3	+124
werknemers en werklozen	21,8	-21	37,8	+69	35,1	+54
gepensioneerden	15,8	-10	29,3	+56	26,8	+44
arbeidsongeschikten	21,8	-21	36,4	+57	33,9	+43
bijstandsgerechtigden	18,8	-27	30,8	+35	23,0	-5
overige huishoudens	10,0	-31	24,7	+82	21,0	+33

24

daarbij overeenkomstig paragraaf 1. Dat betekent – anders dan in de meeste andere benaderingen – dat jongeren vanaf 18 jaar worden behandeld als iedere andere volwassene en niet ergens tussenin belanden qua bestaansminimum (SCP, 1981a). Thuiswonende jongeren worden als 'delende volwassene' opgevat. Hoe groter het

huishouden is, hoe hoger het bestaansminimum zal zijn en hoe lager de welvaart van een gegeven nominaal inkomen. Bij een inkomen onder het minimum is de welvaart negatief. Een welvaart van 100 wordt bereikt wanneer een huishouden een inkomen van tweemaal het minimum heeft. Tabel 3 geeft ter illustratie voor een aantal gevallen het verband tussen inkomen en welvaart aan.

4 Gevolgen van het basisinkomen voor de welvaartsverdeling

Wij zullen in deze paragraaf de resultaten presenteren van berekeningen over inkomensverschuivingen als gevolg van een basisinkomen. De gegevens daarvoor zijn ontleend aan het CBS en hebben betrekking op 1979. Het gaat hierbij om besteedbare inkomens van huishoudens, dat wil zeggen inkomens na aftrek van belastingen en sociale premies en na uitkering van kinderbijslag en andere uitkeringen. Aan dit materiaal en de berekeningen kleven een aantal beperkingen; omwille van de leesbaarheid van het betoog is een bespreking daarvan niet hier opgenomen, maar in bijlage 3. De resultaten vormen, gezien deze beperkingen, niet meer dan een indicatie.

4.1 De situatie vóór basisinkomen

Uit de beschikbare gegevens zijn (gemiddelde) bestaansminima bepaald voor alle soorten huishoudens waarvoor gegevens beschikbaar zijn. Met behulp daarvan is vervolgens onderzocht, hoeveel huishoudens zich in de inkomensverdeling onder of op het betreffende minimum bevinden of daarboven en wat hun inkomen is. In tabel 4 is aangegeven hoe de huishoudens naar inkomen zijn verdeeld ten opzichte van hun bestaansminimum. De absolute cijfers waaruit deze verdeling is afgeleid zijn opgenomen in bijlage 2. Gemiddeld genomen heeft bijna 19% van alle huishoudens een inkomen dat niet hoger uitvalt dan het minimum van de betreffende huishoudens. Er is een aanzienlijke spreiding rond dit gemiddelde. 41,3% van de eenoudergezinnen blijkt een inkomen onder of op het bestaansminimum te hebben. Niet veel beter is de situatie bij tweoudergezinnen met vier of meer kinderen. Relatief zeer gunstig is de situatie bij twee samenwonende volwassenen: van hen bevindt zich minder dan 9% onder het minimum. Het zal geen verbazing wekken dat onder de Bijstandsgerechtigden bijna tweederde van het aantal huishoudens zich op of onder het minimum bevindt, tegenover 7% van de groep directeuren. De overige groepen lopen niet erg sterk uiteen. In tabel 5 is vermeld hoe hoog het gemiddelde inkomen is van de in tabel 4 opgenomen groepen. De welvaartspositie van de *totale* groep alleenwonenden stemt met het gemiddelde overeen. De huishoudens van twee samenwonende

volwassenen komen als enige groep qua welvaart ver boven het gemiddelde uit, terwijl twee volwassenen met één kind iets boven het gemiddelde skoren. In deze huishoudens komen het vaakst meerdere inkomens voor, terwijl daartegenover relatief geringe lasten voor de huishoudens staan. Naarmate het kindertal stijgt, neemt de welvaart stevig af. Opvallend is de slechte welvaartspositie van eenouder-huishoudens, die vaak slechts één inkomen tegenover een relatief hoog bestaansminimum moeten stellen. Hierbij dient steeds bedacht te worden dat het besteedbaar inkomen van huishoudens met kinderen inclusief kinderbijslag is. Tot de restgroep 'overige huishoudens' behoren ook (relatief weinig) huishoudens met kinderen, namelijk voorzover de ouders niet getrouwd zijn of er meer dan twee volwassenen toe behoren. Kijken we naar de onderscheiden welvaarts-posities van (sub)minima en bovenminima, dan valt op dat vooral bij alleenwonenden, huishoudens van drie of meer volwassenen, eenoudergezinnen en overige huishoudens de gemiddelde welvaart sterk negatief is. Bij de overige groepen ligt de gemiddelde negatieve welvaart ongeveer op hetzelfde niveau. In de bovenminimale sfeer steken de huishoudens van zelfstandigen, van directeuren en van twee volwassenen alle andere in welvaart naar de kroon. Echtparen met twee kinderen en Bijstandsgerechtigden sluiten onderaan de rij. Tussen de resterende huishoudens zijn de onderlinge verschillen tamelijk gering. De negatieve tendens in het groepsgemiddelde bij stijgend kindertal is vooral een gevolg van het stijgend aandeel van de subminima op het totaal en niet zozeer van een slechtere welvaarts-positie van die (sub)minima zelf.

Kijken we ten slotte naar het aantal personen in huishoudens met een negatieve of positieve welvaart: 2,8 miljoen mensen behoren tot huishoudens met een inkomen dat ten hoogste gelijk is aan hun bestaansminimum — gemiddeld ligt het er 23% onder. De rest van de bevolking waarop deze gegevens betrekking hebben, circa 10,8 miljoen personen, heeft een positieve welvaart van gemiddeld 71% boven het bestaansminimum.

4.2 De eerste variant van het basisinkomen

In de eerste door ons onderscheiden variant wordt aan elke persoon een basisinkomen uitgekeerd dat afhankelijk is van de samenstelling van het huishouden. Het komt overeen met het bestaansminimum dat ook voor de welvaartsmeting wordt gebruikt. De som van de basisinkomens in een huishouden is per definitie gelijk aan het betreffende minimum; het bestaansminimum is dus gegarandeerd en *na basisinkomen* zal geen enkel huishouden nog een negatieve welvaart hebben. Uit tabel 5 kan worden afgeleid hoe sterk de (sub)minima er dan in welvaart op vooruit zullen gaan.

De gevolgen per groep van huishoudens voor de gemiddelde welvaart

Uitkering en financiering van basisinkomen-variant 1

tabel 6

	f mln	
1. benodigd bedrag eerste trap: 100%-heffing		107.830
2. inkomenssom subminima	„ 16.735	
3. inkomenssom bovenminima tot minimum	„ <u>86.129 +</u>	
4. (= 2 + 3) (sub)minimale inkomenssom	„	<u>102.864 –</u>
5. (= 1 – 4) resterend benodigd bedrag	„	4.966
6. bovenminimale inkomenssom	„	59.357
7. (= 5 : 6) bovenminimaal heffingspercentage		8,4%

en de daarbij optredende inkomensherverdeling hangen af van de spreiding van de welvaart binnen de groep. Van huishoudens onder het minimum stijgt de welvaart tot nul en verdwijnt het inkomenstekort ten opzichte van het bestaansminimum. Anderzijds leveren huishoudens boven het minimum welvaart in, doordat op het bovenminimale gedeelte van hun inkomen een financieringsheffing wordt gelegd. Het uiteindelijke resultaat is afhankelijk van de verdeling van het aantal huishoudens rond het minimum en het aanvankelijke niveau van de welvaart van deze beide subgroepen.

Om het bovenminimale heffingspercentage te berekenen dient uit het totaal voor hen benodigde bedrag aan basisinkomen en hun nu aanwezige inkomen eerst het inkomenstekort van de subminima te worden bepaald. Dit wordt vervolgens vergeleken met het huidige bovenminimale inkomensgedeelte. De daaruit volgende verhouding vormt het bovenminimale heffingspercentage: 8,4% (zie tabel 6). Het huidige inkomen van de (sub)minima en het gedeelte van het inkomen tot aan het minimum van de bovenminima vormen samen het (sub)minimale inkomen; dat is de eerste trap waarover in onze financieringswijze 100% wordt geheven.

Variante 1 is – gegeven de hoogte van het basisinkomen – qua herverdeling de goedkoopst mogelijke variant voor een basisinkomen. Er wordt alleen inkomen herverdeeld voorzover dat nodig is om huishoudens met een lager inkomen precies op het minimum te brengen. De financiering van die aanvulling komt bij de bovenminimale inkomens vandaan. De tweetrapsheffing werkt zo, dat bij positieve welvaart een zelfde percentage van ieders welvaart wegbelast wordt, ongeacht de samenstelling van het huishouden. In guldens uitgedrukt verschilt de heffing juist wel met de samenstelling van het huishouden.

De gevolgen voor de gemiddelde welvaart per groep laten zich aflezen

Veranderingen in gemiddeld inkomen en welvaart per huishouden
door basisinkomen-variant 1

maatschap- lijke groep	subminima. inko- men	wel- vaart	bovenminima inko- men	wel- vaart	gehele groep inko- men	wel- vaart
1 volwassene	+ 3100	+24	- 800	-6	+ 0	+0
2 volwassenen	+ 3300	+18	-1300	-7	- 900	-5
3+	+10600	+32	-1800	-6	+ 600	+2
echtbaar 1 kind	+ 4600	+20	-1300	-6	- 500	-2
" 2 kinderen	+ 4800	+18	-1090	-5	- 100	-0
" 3 "	+ 8200	+26	-1740	-5	+1000	+3
" 4+ "	+ 9800	+24	-2100	-5	+2100	+5
1 ouder m. kind(eren)	+ 8000	+29	-1400	-5	+2700	+7
overige huishoudens	+10200	+28	-2000	-5	+ 900	+2
totaal	+ 5500	+23	-1320	-6	0	+1
zelfstandigen	+15300	+56	-2700	-11	+1200	+4
direkteuren	+14800	+57	-2700	-12	-1500	-6
werknemers en werklozen	+ 5200	+21	-1200	-6	- 200	-1
gepensioneerden	+ 2200	+10	- 900	-5	- 300	-2
arbeidsongeschikten	+ 6200	+21	-1100	-5	+ 100	+0
bijstandsgerechtigden	+ 6700	+27	- 700	-3	+4400	+18
overige huishoudens	+ 4500	+31	- 900	-7	+ 500	+4

uit tabel 7. Verder kan worden berekend dat twee volwassenen, en directeuren, gemiddeld bijna 3% van hun totale netto-inkomen inleveren. Echtparen met één kind en gepensioneerden leveren 1 tot 1,5% in en echtparen met twee kinderen en werknemers en werklozen tot 0,5%. Alle andere groepen gaan er gemiddeld gesproken op vooruit. Uitgesplitst naar boven- en onderminimale inkomens: alle sub-minimalen gaan er precies genoeg op vooruit om de aanvankelijke negatieve welvaart (zie tabel 5) tot 0 op te hogen, terwijl de boven-minimalen zoals gezegd ruim 8% van hun welvaart inleveren.

De netto-inkomens- en welvaartsverschuivingen blijken dus gering te zijn. Van het bovenminimale inkomen wordt 8,4% afgehaald, wat overeenkomt met 3,4% van het totale inkomen van de betreffende huishoudens. Voor de (sub)minima betekent het een gemiddelde inkomensverbetering met 30%. Wel staat vast dat, ondanks deze geringe verschuiving in de onderlinge netto-inkomensverhoudingen tussen huishoudens, er een zeer grote verschuiving optreedt in de herkomst van het inkomen. De 108 miljard gulden die bij volledige verwerkelijking van deze variant van het basisinkomen in beweging gezet zal worden, omvat 66,6% van het totaal aanwezige netto-inkomen van huishoudens. Dit betekent dat huishoudens gemiddeld tweederde van hun inkomen in de vorm van een basisinkomen zullen gaan ontvangen, uiteenlopend van 100% voor de subminima tot 61% voor de bovenminima.

Uitkering en financiering van basisinkomen-variant 2

tabel 8

1. benodigd bedrag	f mln	133.866
eerste trap: 100%heffing		
2. inkomenssom subminima	„	16.735
3. inkomenssom bovenminima tot minimum	„	86.129 +
4. (= 2 + 3) (sub)minimale inkomenssom	„	102.863-
5. (= 1 - 4) resterend benodigd	„	31.003
6. bovenminimale inkomenssom	„	59.359
7. (= 5 : 6) bovenminimaal heffingspercentage		52,2%

29

4.3 De tweede variant van het basisinkomen

In de tweede variant wordt aan iedere volwassene het bestaansminimum voor een alleenwonende uitgekeerd, dat is f 12.710,-. De tweetrapsheffing werkt echter op dezelfde manier als in variant 1. Tot aan hetzelfde minimum per huishouden wordt 100% weggeheven, daarboven wordt een vast percentage van het resterende inkomen geheven. Dit laatste percentage ligt nu wel hoger dan bij variant 1,

omdat met dit volledig geïndividualiseerde basisinkomen een aanzienlijk groter bedrag gemoeid is. Uit tabel 8 blijkt dat een bovenminimale heffing van ruim 52% nodig is.

De invulling van het begrip welvaart blijft hier onveranderd uitgaan van de eerder afgeleide bestaansminima. Daardoor kan het gebeuren dat de som van de basisinkomens die een huishouden ontvangt, nu niet meer in alle gevallen gelijk is aan het betreffende huishoudensminimum. Er treedt — behalve voor de alleenwonende volwassenen — een systematische afwijking op, die afhankelijk is van de huishoudenssamenstelling. Vooral eenoudergezinnen zijn hiervan de dupe. De subminimalen onder hen halen na basisinkomen niet langer het bestaansminimum en hebben dus een welvaart kleiner dan nul, en bovendien belandt een aantal van hen (met een aanvankelijke positieve welvaart, tussen 0 en 16) onder het bestaansminimum, doordat de financieringsheffing groter is dan het basisinkomen. Huishoudens met twee of meer volwassenen boeken ten opzichte van variant 1 een aanzienlijke welvaartsvooruitgang, zoals blijkt wanneer men de gegevens van tabel 9 vergelijkt met die van tabel 7. Vooral ook de sociaal-ekonomische groep 'direkteuren' levert op grote schaal welvaart in, wat in dit geval veroorzaakt wordt door de hoge inkomens en niet door de samenstelling van het huishouden (weinig alleenwonenden).

Als het het doel van het basisinkomen is een garantie voor het bestaansminimum te bieden, dan schiet deze geïndividualiseerde variant daar ver overheen. Het merendeel van de (sub)minima komt nu aanzienlijk boven het eerder gedefinieerde bestaansminimum uit. Als totale groep ontvangen zij bijna het dubbele aan extra inkomen, f 9180 mln tegen f 4966 mln (zie tabellen 6 en 8), vergeleken met variant 1. Bovendien vindt er een enorme herverdelende nivellering plaats onder de bovenminimalen: zolang het uit te keren basisinkomen groter is dan de te betalen tweetrapsheffing gaan ook de bovenminimale inkomens erop vooruit. In deze variant wordt f 31 mrd van de bovenminimale huishoudens herverdeeld. Zoals opgemerkt gaat daarvan niet meer dan f 9180 mln naar de (sub)minima, de rest komt bij bovenminima zelf terecht. Het heffingspercentage mag dan wel 52% zijn, maar daarvan is slechts 15,5% bestemd voor overdracht aan de (sub)minima en blijft 36,5% binnen de groep van bovenminima. Tabel 9 laat zien dat vooral de alleenwonenden (met of zonder kinderen) als groep hiervan het slachtoffer worden. Het is ironisch dat juist personen die — al dan niet uit vrije wil — ekonomisch zelfstandig zijn, een groot deel van hun welvaart moeten inleveren ten gunste van meerdere personen die samen een huishouding voeren.

Al met al treden er zeer aanzienlijke verschuivingen op in de netto-

30

tabel 9

Veranderingen in gemiddeld inkomen en welvaart per huishouden door basisinkomen-variant 2

maatschappelijke groep	subminima inkommen	subminima welvaart	bovenminima inkommen	bovenminima welvaart	gehele inkommen	gehele welvaart
1 volwassene	+ 3100	+24	-4900	-41	-3270	-26
2 volwassenen	+10560	+58	- 720	- 4	- 240	+ 1
3+ "	+22940	+72	+ 860	+ 3	+5280	+17
Echtpaar 1 kind	+11860	+51	- 840	- 3	+1020	+ 4
" 2 kinderen	+12060	+45	- 630	- 2	+2410	+ 9
" 3 "	+15460	+49	-3370	-10	+2920	+ 9
" 4+ "	+17060	+42	-3790	-14	+3370	+ 8
1 ouder m. kind(eren)	+ 4370	+16	-12600	-45	-9490	-35
overige huishoudens	+21450	+59	-1030	- 3	+5450	+15
totaal	+10180	+42	-2330	- 3	0	- 2
zelfstandigen	+21770	+78	-9840	-37	- 330	- 1
direkteuren	+22110	+76	-10550	-40	-8120	-30
werknemers en werklozen	+11640	+43	-1030	-45	+1090	+ 5
gepensioneerden	+ 4580	+25	-2160	-12	- 900	- 5
arbeidsongeschikten	+11020	+40	-1430	- 6	+ 750	+ 3
bijstandsgerechtigden	+ 6910	+28	-1480	- 7	+3960	+16
overige huishoudens	+ 5750	+39	-5010	-37	-2290	-16

inkomens- en welvaartsverhoudingen. 52% van het bovenminimale inkomen, dat is 21% van het totale inkomen van de bovenminima en 19% van het totale netto-huishoudinkomen verandert van ontvanger. De herkomst van het inkomen verandert nog veel sterker. Nu is gemiddeld 82,5% van het inkomen afkomstig uit basisinkomen (niet meer dan 17,5% wordt uit andere bron ontvangen); voor de sub-minima is dat (nagenoeg) 100%, voor de bovenminima 78%.

5 Konklusie

Mensen in huishoudens onder het minimum worden door invoering van *variant 1* precies tot op het minimum gebracht. In *variant 2* belanden nog meer eenoudergezinnen onder het minimum dan er nu al zijn. Anderzijds worden alle huishoudens met meer dan één volwassene niet *op* maar een flink eind *boven* het minimum uit geholpen.

De verandering in welvaart is in beide varianten dan ook nogal verschillend. *Variant 1* vult enerzijds de negatieve welvaart precies aan tot 0 en heft anderzijds om dat te financieren slechts 8% van ieders positieve welvaart weg. Dat komt overeen met slechts 3% van al het netto-inkomen in Nederland. De enige groep van huishoudens die in haar geheel iets aan welvaart inlevert, zijn de twee volwassenen zonder of met één kind.

Variant 2 nivelleert de welvaart veel sterker. Deze invulling van het basisinkomen blijkt zeer negatief uit te pakken voor alleenwonenden met of zonder kinderen. Het is tamelijk ironisch dat deze puur individuele variant van basisinkomen juist ten koste gaat van degenen die in de huidige situatie individueel in hun levensonderhoud moeten voorzien. Het lijkt er op dat vooral de vrij traditionele huishoudensvormen hiervan profiteren.

Het cruciale gevolg van basisinkomen blijkt niet per se in de herverdeling van inkomen te zitten. Het is mogelijk een basisinkomen op een redelijk niveau te introduceren waarvoor maar een zeer gering deel van het inkomen tussen huishoudens hoeft te verschuiven. De gemaakte berekeningen hebben betrekking op 1979; inmiddels zijn de inkomensverhoudingen niet onaanzienlijk verslechterd. Er zullen zich nu meer huishoudens onder het door ons gehanteerde minimum bevinden, getuige de enorme vlucht die de 'eenmalige uitkeringen aan echte minima' sindsdien hebben genomen. Het bovenminimale inkomen zal tegelijkertijd vermoedelijk relatief minder geworden zijn, zodat al met al anno 1984 een hoger heffingspercentage uit de bus zal komen en een grotere herverdeling zal optreden. Desalniettemin kan deze nog relatief gering blijven, zoals ook blijkt uit de vrij kleine *bedragen* die met de eenmalige uitkering gemoeid zijn, dit jaar nog geen half miljard gulden. Wel zal zonder meer een grote herverdeling

binnen huishoudens optreden: al die partners zonder eigen inkomen gaan nu een basisinkomen ontvangen waarvoor onder andere de partners met inkomen een fikse heffing zullen moeten opbrengen. Wanneer we nu de resultaten overzien kan worden vastgesteld dat de volledig geïndividualiseerde variant, die elke volwassene recht geeft op een inkomen ter grootte van 70% van het minimum, zal leiden tot ingrijpende veranderingen in de inkomensverdeling. Een aantal van deze veranderingen — met name de zware last die op alleenwonenden met of zonder kinderen drukt — is moeilijk te rechtvaardigen. Het is maar zeer de vraag of een volledige individualisering van de financiering — die met de ter beschikking staande gegevens helaas niet kon worden uitgewerkt — hierin nog verbetering zal kunnen brengen: alle volwassenen zonder eigen inkomen in een huishouden met meer dan het minimum blijven dan als het ware onbelast. *Variant 1*, die geen volledige individualisering van de *hoogte* van het basisinkomen biedt (maar wel van het *recht* op een basisinkomen) blijkt financieel uitvoerbaar zonder al te grote — en bovendien met vrij gelijkmatig gespreide — gevolgen voor de inkomensverdeling. Het lijkt mogelijk eerst deze variant in te voeren en eventueel in een later stadium alsnog de invoering van de geïndividualiseerde variant te overwegen.

Ten slotte

Tot slot van dit artikel nog de vraag naar de *realiseerbaarheid* van de geschetste opzet van het basisinkomen. Een discussie daarover belandt natuurlijk al snel bij de gevolgen voor de arbeidsmarkt en daarmee bij de rol van de financiële prikkel tot werken — dat valt allemaal buiten het bestek van dit stuk. Toch enkele korte opmerkingen. De financiering is gebaseerd op het minimum van het gehele huishouden. Voor alleenwonende volwassenen levert dat wat de arbeidsmarkt betreft geen problemen op, zolang het wettelijk minimumloon een stuk hoger ligt dan het basisinkomen (70%). Voor alleenwonenden blijft er dus zeker een financiële prikkel tot werken over. Voor huishoudens van meerdere volwassenen kan dat anders liggen. Naarmate er meer kinderen zijn zal het basisinkomen in dat geval verder boven het minimumloon uitstijgen. Hier moet echter goed bedacht worden, dat het basisinkomen niet meer dan een bestaansminimum vormt. Wil een huishouden daarbovenuit komen, dan zal het zich op de arbeidsmarkt moeten begeven. Een mogelijk risico zou dus kunnen liggen in de groep huishoudens die uit arbeid (en kinderbijslag) een kleiner inkomen verwerft dan het basisinkomen (dat is het geval in 17% van de huishoudens van de beroepsbevolking). Zij gaan er immers op vooruit bij invoering van een basisinkomen. Dat is echter een eenmalig effect. Men kan stellen dat deze huishoudens *nu* onder de armoedegrens verkeren en nadat zij zich een tijd op het bestaansminimum hebben bevonden ook zullen proberen daarbovenuit te

Overzicht voorstellen voor een basisinkomen

Voorstel/auteur	KIVI	Voedings- bond	WRR	De Kam en De Graaf	Weiten- berg a	Weiten- berg b	PPR a	PPR b	Projekt- groep a	Projekt- groep b
<i>bedrag aan basisinkomen per persoon in guldens</i>										
UITKERINGEN										
<i>Leeftijdsgroep</i>	<i>aantal personen in 1979</i>	(1979)	(1979)	(1977)	(1979)	(1979)	(1982)	(1982)	(1979)	(1979)
<i>kinderen</i>										
0 - 4	886.934	1.500							2.720	2.720
5 - 9	1.107.590	2.500							3.270	3.270
10 - 12	726.430	3.500	2.197*							
13 - 15	747.774									
<i>jongeren</i>		4.000							4.180	4.180
16	249.534									
17	248.412	5.000								
18	245.494			6.336					alleenst. 12.710	
19	243.475			7.097						
20	242.093	6.000		7.857						
21	238.118		10.985	8.617						
22	235.780			9.378	12.750	20.000	5.000	12.000	samen- wonend 9.080	12.710
<i>volwassenen</i>									alleenst. ouder 16.340	
23	233.185	7.000								
24	231.138									
25 - 64	6.804.186	8.000		10.138						
65 en ouder	1.598.110	11.000	5.000							
 totaal aantal personen met een basisinkomen (x 1.000)	14.038	14.038	7.035	8.246**	10.074	10.074	10.320	10.320	14.038	14.038
 totaal bedrag aan basisinkomen (f mrd)	93	125	35	81	128	201	52***	124	110	142
 netto- of bruto-basisinkomen	netto	bruto	bruto	bruto	bruto	bruto	?	?	netto	netto

FINANCIERING

herkomst middelen

	<i>bedragen in miljarden guldens</i>							
	?	24/35	54	95	14	47	0	0
direkte belasting	0	?	0	0	1	1	0	0
indirekte belasting	0	?	0	0	5	5	0	0
overheidsuitgaven	0	?	11/0	0	25	70	0	0
sociale zekerheid/premies	49	ja	0	33	0	0	110	142
speciale heffing	44	?	0	0	0	0	0	0
overig	0	?	0	0	6	3	0	0
tekort	0	?	0	0	0	0	0	0

- * - Uitwonende jongeren die jonger zijn dan 16 jaar krijgen het hele bedrag.
- ** - In tegenstelling tot de andere aantallen heeft dit cijfer betrekking op 1977.
- *** - Inklusief deel AOW.
- Weitenberg a - Financiering door middel van de inkomstenbelasting.
- Weitenberg b - Financiering door middel van btw-verhoging.
- PPR a - Variant 1 met een partieel basisinkomen.
- PPR b - Variant 2 met een volledig basisinkomen.
- Projectgroep a - Variant 1, basisinkomen gedifferentieerd naar huishoudensamenstelling.
- Projectgroep b - Variant 2, basisinkomen niet gedifferentieerd naar huishoudensamenstelling.

Onder- en bovenminima naar huishouden en sociaal-ekonomische positie (1979)

soc-ekon. positie: o.v.r. minimum:	zelfstandigen		directeuren		werk- & lozen		gepenion.		arbeidsong.		Bijstandgef.		overige		totaal	
	onder	boven	onder	boven	onder	boven	onder	boven	onder	boven	onder	boven	onder	boven	onder	boven
huishouden:																
1 volw.	5,9	18,4	—	3,3	49,5	282,3	106,2	356,8	3,5	37,8	7,1	8,7	50,7	162,5	222,9	869,8
f mln	35,0	647,2	—	144,0	272,0	6798,2	1260,8	6960,5	37,6	785,1	76,5	135,7	467,5	3751,3	2139,4	19222,0
2 volw.	8,7	56,2	0,4	16,8	21,2	581,6	62,1	368,0	6,6	77,3	2,1	3,9	4,0	16,5	105,1	3120,3
f mln	75,8	2613,2	-15,1	949,2	269,7	20740,5	1057,4	10297,3	101,2	2168,6	31,5	105,7	46,2	590,8	1566,7	37465,3
3+ volw.	0,9	2,3	—	0,4	4,1	14,1	2,1	12,3	0,4	2,3	0,3	0,8	0,8	0,7	8,6	32,9
f mln	17,6	144,4	—	34,3	78,2	765,8	50,4	618,1	7,9	119,6	5,8	31,7	20,1	32,7	180,0	1736,6
echtp. 1k	11,2	40,2	0,8	12,8	55,5	306,2	6,5	53,3	8,6	35,3	1,4	1,1	1,2	0,7	85,2	540,3
f mln	121,1	2206,5	7,7	767,0	1132,0	14346,4	136,0	2322,6	184,3	1362,1	27,6	31,5	5,3	28,4	1614,2	21064,5
echtp. 2k	19,3	71,7	2,7	26,3	147,5	592,7	0,9	18,9	11,2	27,9	2,0	1,1	1,4	0,6	186,0	739,2
f mln	204,7	4279,2	47,1	1489,8	3456,7	23900,6	37,3	1033,8	293,7	1595,4	42,0	38,7	11,8	27,7	4873,3	31065,2
echtp. 3k	12,0	39,5	1,6	12,7	81,2	173,9	0,4	6,3	4,4	15,4	0,9	0,3	0,4	—	100,9	248,1
f mln	165,4	2609,3	26,5	811,8	2059,3	8454,6	15,2	399,1	104,2	805,8	25,9	10,3	12,1	—	2408,5	13090,9
echtp. 4+k	9,4	24,1	0,7	6,6	42,8	67,3	0,6	2,6	4,3	8,6	0,9	—	—	0,3	58,7	109,5
f mln	330,0	1909,7	23,2	506,1	1420,5	4094,1	12,6	210,8	132,9	544,7	35,6	—	—	9,3	1854,8	7274,7
1 oud.m.k.	3,0	3,8	—	0,9	20,3	23,1	27,2	87,3	4,2	5,8	30,6	6,8	2,9	1,4	88,2	125,1
f mln	34,9	235,4	—	58,6	387,7	907,1	591,5	3671,1	85,3	244,3	571,7	271,5	46,0	50,2	1707,1	5502,2
overige	5,5	18,9	0,3	3,3	22,0	77,7	9,3	30,8	4,0	16,3	4,1	4,0	0,6	0,7	45,8	151,7
f mln	81,0	1438,4	4,8	228,4	624,6	4425,1	254,3	1999,8	102,5	937,3	110,7	200,1	12,6	34,9	1190,5	9084,0
totaal	55,9	275,7	6,5	83,1	444,1	2209,0	213,3	931,6	46,2	276,6	47,4	76,8	67,0	183,4	901,4	3936,9
f mln	945,5	16087,3	94,2	4979,2	9700,6	83492,4	3395,5	27313,2	1044,8	8263,0	97,3	825,4	621,0	4525,3	16734,5	145485,4
waarsch.	7293,1	2197,4			50936,8		17319,1	5263,1	2498,0	601,7	2498,0	2077,3	2498,0	601,7	2498,0	66129,2
-link. tot minimum	8794,2	2781,8			32555,6		9994,1	2979,9	223,7	223,7	223,7	223,7	223,7	223,7	223,7	59356,6
-link. boven minimum																
inkomenverdeling naar (sub)minima:																
-variant 1	1129,8		96,1		275,3		481,0		289,7		354,7		289,7		4966,2	
-variant 2	1622,0		143,7		5169,3		986,6		531,0		341,2		356,7		9180,3	

Bron: CBS, *Inkomensverdeling naar huishoudens 1979*, kerncijfers, herziene editie, Den Haag/Leiden 1984 en aanvullende gegevens. Met dank aan de heer Kessela voor de medewerking.

komen. Een tweede risico zou kunnen zijn, dat het aanbod van partners op de arbeidsmarkt vermindert, het eerder genoemde 'terug-achter-het-aanrecht-effekt'. Dit risico kan eenvoudig voorkomen worden door een aangepaste inrichting van de financieringswijze: de hoogte van de heffing wordt weliswaar per huishouden vastgesteld, maar de betaling wordt over de verdienende partners verdeeld naar rato van hun inkomenshoogte. Een laag inkomen van een part-time werkende partner, dat op zichzelf onder het minimum blijft, wordt dan niet geheel wegbelast. Zodra een samenwonende eenverdiener ten minste het huishoudensminimum verdient, blijft het dan óók voor de partner zelf direct voordelig om ook een baan te zoeken (voor het huishouden in zijn geheel is het steeds voordelig).

Ten slotte kan worden opgemerkt, dat de opzet met een 100% eerste trap in de financiering de mogelijkheid openlaat om het basisinkomen in eerste instantie aanvullend op bestaande inkomens in te voeren: arbeidsloon tot het minimum, AOW en allerlei andere uitkeringen en kinderbijslag blijven gewoon bestaan en worden niet geheel wegbelast en vervangen door een basisinkomen maar slechts aangevuld tot het bestaansminimum. Dat is ook het achterliggende beginsel van de huidige 'eenmalige uitkeringen aan echte minima'. Een basisinkomen kan dan stapsgewijs worden ingevoerd, waarbij allereerst de eenmalige uitkeringen worden uitgebouwd en de kinderbijslag opgehoogd. Dan wordt wel een bestaansgarantie geboden, maar nog niet per se de relatie tussen inkomen en arbeid verbroken. Verder onderzoek naar die relatie lijkt geboden. Wel staat vast, dat invoering van een basisinkomen niet op onoverkomelijke financiële bezwaren hoeft te stuiten.

Beperkingen van het CBS-materiaal

Het is van belang om bij de beoordeling van de in paragraaf 4 vermelde resultaten een aantal beperkingen die kleven aan de door ons gebruikte gegevens van het CBS in het achterhoofd te houden.

1. De gegevens hebben betrekking op in totaal ruim 4,8 miljoen huishoudens. Naar ons telefonisch is meegedeeld zijn iets minder dan 100.000 huishoudens buiten beschouwing gebleven omdat het hoofd ervan geen inkomen had of omdat er helemaal geen gegevens over bekend waren. Wel zijn door ons de huishoudens in inrichtingen en tehuizen, die het CBS in het algemeen apart vermeldt, integraal verwerkt in de indeling naar samenstelling van het huishouden (voornamelijk alleenwonenden) en opgenomen in de groep 'overige' wat betreft sociaal-ekonomische positie.

2. Het besteedbare inkomen is door het CBS gedefinieerd inclusief de te betalen ziektekosten (premies) en exclusief bepaalde aftrekposten voor de belastingen. De cijfers geven daardoor een wat vertekend beeld van het werkelijk door huishoudens zelf te besteden netto-inkomen.

bijlage 3

37

Overzicht huishoudensminima per sociaal-ekonomische groep

	zelfst.	direkt.	werkn./ ¹	gepens.	arb. ong.	Bijstand	overig
een volw.				steeds 12.710*			
twee volw.				steeds 18.160*			
≥ drie volw.				steeds 30.870*			
echtp. 1 kind	23.540	23.850	22.840	26.800	25.170	23.470	23.470*
2 kind.	27.200	26.910	26.270	26.730	30.090	26.730	26.730*
3 kind.	32.090	32.090			steeds 32.090*		
≥ 4 kind.				steeds 41.430*			
een ouder met kind.	27.390	27.390	27.390	28.360	27.390	27.540	27.390*
overige				steeds 36.220*			

* gemiddelden

3. In deze inkomensverdeling zijn de inkomens die slechts gedurende een gedeelte van het kalenderjaar zijn verdiend, opgehoogd tot jaartotalen. Blijkens vergelijking met de personele inkomensverdeling, waar die ophoging niet plaatsvindt, treedt daardoor een overschatting van de inkomens met circa f 2,5 mrd op.

Voor onze berekeningen hebben we moeten werken met geaggregeerde gegevens en dus met gemiddelden per groep van huishoudens. Dat

betekent, dat is verondersteld dat binnen een groep huishoudens van gelijke samenstelling geen verschillen optreden naar inkomenshoogte: (sub)minima hebben kinderen van dezelfde leeftijd als bovenminima. Ten tweede zijn veronderstellingen gemaakt betreffende de leeftijdsverdeling van kinderen. Het CBS hanteert leeftijdsklassen die op zich uitstekend overeenstemmen met onze indeling van de kindermanima, maar heeft in een aantal gevallen gegevens voor verschillende leeftijdsklassen samengevoegd. In het algemeen hebben wij in die gevallen een fifty-fifty-verdeling over de twee hoogste aangrenzende klassen aangenomen, behalve in die gevallen waarin de klasse van 18-27 jaar voorkwam. In het laatste geval hebben we — omdat kinderen vanaf 18 jaar het huishouden beginnen te verlaten — een verdeling van circa 1:2 aangenomen ten gunste van de klasse tot 18 jaar. Kinderen van 18 jaar en ouder hebben wij als volwassenen behandeld. Als resultaat hiervan zijn in het onderzoek minima volgens bijgaand schema toegepast. Ten slotte is verondersteld dat de huishoudens in de marginale inkomensklasse, dat is de klasse waarin het betreffende bestaansminimum ligt, lineair naar inkomenshoogte zijn verdeeld. Hun inkomensaandeel in de betreffende klasse is recht evenredig aan hun aandeel in het aantal huishoudens van de klasse gesteld.

Literatuur

a. Literatuur over basisinkomen

- D'66, 1983, Basisinkomen ja of nee?, *Ter discussie* 6, maart.
- De Kam, C.A. en P.A. de Graaf, 1981, Een basisinkomen voor iedereen, enkele budgettaire en verdelingseffekten, *COEPS-rapport* 81.15, Rijksuniversiteit Leiden.
- Idem, 1982, Een basisinkomen voor iedereen: een proef op de som, *ESB*, 24-2-'82.
- KIVI, 1981. Koninklijk Instituut van Ingenieurs, Werkgroep F3 van Projekt arbeidsstructuur en werkloosheid, *Werk en inkomensverdeling in een ander stelsel*, Den Haag.
- Lieverse, Theo en Herman Kreulen, 1982, Basisinkomen, evaluatie van het voorstel van de PSP-jongeren en van een eigen alternatief, Kandidaatspaper, Economische Fakulteit, Universiteit van Amsterdam, *Wetenschapswinkel* nr. 1235.
- Ojik, Bram van, 1983, Basisinkomen en arbeidstijdverkorting, *Socialisme en democratie*, oktober.
- PPR, 1982a, Een basisinkomen, *PPR-schrift* nr. 7, Amsterdam.
- PPR, 1982b, *Manifest '82*, Amsterdam.
- Projektgroep Economie Groningen, 1983, *Basisinkomen en welvaartsverdeling*, Rijksuniversiteit Groningen.
- PSP, 1984, *De visie van de PSP op sociale zekerheid*, Amsterdam, april.
- Reuten, Geert, 1982, Arbeidsonafhankelijk (basis)inkomen, arbeidsmoraal en arbeidsplicht in economische theorieën, *Wetenschapswinkel* Universiteit van Amsterdam nr. 1236.

- Segers, L., De Heer, W. en M. van Gils, 1984, *Een basisinkomen voor iedereen, een radicale aanpak van de huidige crisis*, PPR-Maastricht.
- Voedingsbond FNV, 1981, *Met z'n allen roepen in de Woestijn*, Utrecht.
- De Volkskrant, 1981, *In het Zweet uws aanschijns*, bundeling van artikelen over basisinkomen, Amsterdam.
- Vrouwenbond FNV, 1984, *Heet dat nu eerlijk delen?*, Amsterdam, maart.
- Weitenberg, J., 1981, Over de grenzen van de verdelingspolitiek, in D.J. Eijgelshoven en L.J. van Gemerden (red.), *Inkomensverdeling en openbare financiën, Opstellen voor Jan Pen*, Utrecht.
- WRR, 1981. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Vernieuwingen in het arbeidsbestel*, Den Haag.
- Wiardi Beckman Stichting, 1982, *Denken over arbeid*, Deventer.

b. Overige literatuur

- Bernelot-Moens, W.E., 1976, De gezinsuitgaven van minimumloners met kinderen en een systeem van aanvullende kindersubsidie, *ESB*, 30-6-76.
- CBS, Budgetonderzoek 1978, eerste voorlopige uitkomsten, *Statistisch bulletin*, 1980/90.
- Idem, *De inkomensverdeling van huishoudens 1979*, kerncijfers herziene uitgave, Heerlen 1984.
- Idem, *De personele inkomensverdeling 1979*, kerncijfers, Heerlen 1983.
- Idem, Kosten van kinderen, herziening rekenkundige methode en toepassing op het werknemersbudgetonderzoek 1974/75, *Statistische onderzoeken* M 10, Den Haag, 1981.
- Idem, Gestandaardiseerde inkomensverdeling 1980, *Sociale Maandstatistiek*, november 1983.
- Idem, Kosten van kinderen van werknemersgezinnen 1980, *Sociale maandstatistiek*, november 1983.
- Idem, Welvaartsverschillen tussen huishoudens van verschillende samenstelling, *Selekt I*, Den Haag 1980.
- Idem, Huishoudensequivalentiefactoren, berekeningsmethoden en toepassingen, *Statistische onderzoeken* M21, Den Haag 1983.
- CPB, 1982, Nivelleringsbeleid en welvaartsverdeling, *notitie*, Den Haag, 29-01-'82.
- Emancipatie en inkomensbeleid*, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Den Haag, augustus 1983.
- Fiselier, A.A.M. en H.L.P.R. Kraft, Laagstgeklasseerden in Nederland, CBS, *Volkstelling 1971 monografie* nr. 5.
- Inkomensontwikkeling en -verdeling, Regeringsnotitie 8-12-'83, *Kamerstuk* 18189 nrs. 1-2.
- De Kam, C.A., E.J. Pommer en C.J. Wiebrens, 1982, Dubbel en dwars: over dubbele inkomens in 1979, *ESB*, 29-2-'82.
- Massizo, A.I.V., 1961, Proeve van benadering van de redelijke gezinsuitgaven van de werkende ongeschoolde arbeider in de grote stad, *CPB Overdruk* nr. 68, Den Haag.
- Odink, J.A. en H.A. Pott-Buter, 1981, Echtparen met dubbele

- inkomens, *ESB*, 12-8-'81.
SCP, 1982, *Sociaal en cultureel rapport 1982*, Den Haag.
Idem, 1981a, *Inkomen en rondkomen*, Den Haag.
Idem, 1981b, *Profijt van de overheid in 1977*, Den Haag.
De Zeeuw, A.E., 1980, De kosten van kinderen en de herstructurering van de kinderbijslag, *ESB*, 9-7-'80.

Over vraagstukken rond inkomens en inkomenspolitiek publiceerde TPE eerder onder meer:

Pieter van Driel, Wiemer Salverda en Niko Siljee, *Wat hebben loontrekkers aan 'incidentele loonstijging'?* TPE 1/2

Pieter van Driel en Niko Siljee, *De stijging van de reële lonen, 1972-1976*. TPE 1/3

Hettie Pott-Buter en Joop Odink, *Het eigen arbeidsinkomen van gehuwde vrouwen*. TPE 5/3.

Bijdragen van Hettie Pott-Buter, Maria Brouwer, Jaap W. Zwemmer, Leo Stevens, Frans Hol en Lenie Kootstra over inkomensverdeling en individualisering in het themanummer *Vrouwenemancipatie en ekonomie*. TPE 6/2

Jacques Siegers, *Uurloonverschillen tussen mannen en vrouwen en de arbeidsverdeling binnen het huishouden*. TPE 7/3

Lenie Kootstra, *Emancipatie en inkomensbeleid*. TPE 7/4